

КРИТЕРІЇ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОДОСТАТНОСТІ РЕГІОНУ

Уманець Т.В., д.е.н., професор,
Шаталова Л.С., аспірант
Одеський національний економічний університет

Досліджено сутність економічної самодостатності регіону та її індикатори. Запропоновано критерії інтегральної оцінки її рівня.

Исследована сущность экономической самодостаточности региона и ее индикаторы. Предложены критерии интегральной оценки ее уровня.

The essence of regional economic self-sufficiency and its indicators are investigated. The criteria of an integral estimation of its level are offered.

Ключові слова: самодостатність; індикатори; критерії оцінки; економічна самодостатність регіону; інтегральна оцінка економічної самодостатності регіону.

Ключевые слова: самодостаточность; индикаторы; критерии оценки; экономическая самодостаточность региона; интегральная оценка экономической самодостаточности региона.

Key words: self-sufficiency; indicators; criteria of estimation; regional economic self-sufficiency; integral estimation of regional economic self-sufficiency.

В сучасних умовах пріоритетними напрямками діяльності представників державної та місцевої влади, а також місцевого самоврядування має стати створення умов для забезпечення саморегулювання, самофінансування та саморозвитку регіонів, активізації їхніх власних джерел розвитку в контексті адміністративно-територіальної реформи. Саме ці процеси найбільш узагальнено розкривають змістове наповнення терміну «самодостатність» регіонів. Крім того, на тлі

всезагальної уваги до питань регіонального значення в контексті вирішення загальнонаціональних проблем актуалізується низка концептуально нових явищ та процесів, серед яких особливої уваги заслуговує феномен економічної самодостатності регіону та його кількісна характеристика.

Дослідження феномену самодостатності в сучасній науковій літературі не має системного характеру, вивчається фрагментарно в контексті дослідження актуальних соціально-економічних проблем. Більшість вчених в галузі економіки, зокрема, Б. Ф. Заблоцький, Л. М. Макаренко, С. В. Осадчук, Н. А. Кизим та ін., розмірковують з приводу змістовного наповнення категорії «Самодостатність» та її місця в загальній системі знань з економіки. Ґрунтовні дослідження поняття «Самодостатність», що охоплюють не тільки його змістовне наповнення, а й – методичні аспекти оцінки та забезпечення, представлені вченими О. С. Єфремовим, В. М. Тихоновим, М. І. Поповим. На думку зазначених вчених, феномен соціально-економічної самодостатності слід розглядати крізь призму досягнення нормативного рівня споживання населенням життєво необхідних товарів та послуг. Зазначений підхід заслуговує на повагу, проте, на думку авторів, не враховує якісних змін в суспільстві та не передбачає оцінку рівня задоволення потреб відмінних від населення суб'єктів соціо-економічних систем.

Отже, пройшовши випробування часом та еволюційне переосмислення, феномен самодостатності досі не має загальновизнаного теоретичного підґрунтя. Водночас його розповсюдження в практичних галузях людської діяльності вимагає уніфікації змістового наповнення, оцінювання за певним набором індикаторів та вимірювання за допомогою формалізованих методів.

Ефективне функціонування регіонів, що забезпечується, головним чином, шляхом реалізації внутрішнього потенціалу та в процесі якого

створюються умови для перманентного самовдосконалення, віддзеркалює таку їхню властивість як самодостатність. Отже, дану категорію слід розглядати як одну із властивостей регіонів поряд із такими властивостями як стійкість, рівновага, адаптація, гомеостаз, автопоезис та ін. До ХХ ст. в науковому обігу поняття «Самодостатність», «Автаркія», «Незалежність» були синонімічними. Але науковці сучасності досягли консенсусу відносно того, що в об'єктивній реальності існування будь-якої системи незалежно від зовнішнього середовища є неможливим. По мірі розповсюдження в галузях практичної сфери людської діяльності відбувалося переосмислення змістовного наповнення поняття «Самодостатність». Стрижневу основу зазначеного явища складає не здатність існувати незалежно від оточуючого середовища, а – ефективно використовувати внутрішній потенціал.

На думку автора, самодостатньою можна вважати таку регіональну соціо-економічну систему, в якій функціонує налагоджений механізм взаємовідносин таким чином, що діяльність жодного із суб'єктів не є обтяжливою для інших. В даній системі створені умови, в яких кожен із суб'єктів своєю діяльністю забезпечує просте та розширене самовідтворення. За таких умов, зокрема, господарюючі суб'єкти спроможні організувати свою діяльність таким чином і з таким результатом, щоб виконати всі свої зобов'язання, відшкодувати витрати та забезпечити розширене самовідтворення. Робітники здатні продуктивно працювати, створюючи необхідну та додаткову вартості, що дозволить забезпечити гідний рівень життя та саморозвиток, сплачуючи при цьому безболісно податки. Фіскальна система налагоджена так чином, щоб ненав'язливо перерозподіляти фінансові ресурси та виконувати стимулюючу функцію. Результатом збалансованості системи та співробітництва є синергетичний ефект. Очевидно, що забезпечити таку

налагодженість практично досить складно, проте можна постійно рухатись в її напрямку.

Економічна самодостатність регіону є латентною характеристикою, про наявність та рівень якої можна судити тільки за зовнішніми ознаками. У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність розробки системи індикаторів, спроможних вимірювати її величину кількісно.

Індикатори самодостатності соціо-економічної системи – це показники, за допомогою яких можна оцінити рівень самодостатності зазначених систем, інструменти її кількісного виміру.

Вивчення нормативно-правової бази [1-4], наукових розробок вчених в галузі регіональної економіки [5] та авторського бачення сутності категорії „Економічна самодостатність регіону”, дозволили сформувати інформаційної базу даних щодо вимірювання рівня економічної самодостатності регіону на базі інтегральних індикаторів. На перевагу саме інтегральних індексів при оцінки рівня економічної самодостатності регіонів свідчать наступні аргументи: комплексність інформації, що отримується; швидкість; простота використання.

Отже, для визначення економічної самодостатності регіону доцільно застосовувати спеціальні індекси, що спираються на кількісну характеристику різних аспектів внутрішнього потенціалу регіону та ефективність його використання. Такий підхід повинен забезпечити обґрунтованість і методологічну коректність порівнянь економічної самодостатності мезо- (областей) або макрорегіонів (групи областей) України, наукове забезпечення систематичних розрахунків цих індексів в розрізі певних регіонів України на універсальній шкалі, яка дозволяє виконувати методологічно коректні співставлення як за узагальнюючим інтегральним індексом економічної самодостатності, так і за груповими або частковими інтегральними індексами показників, що характеризують його певні аспекти.

Принциповим моментом такої методики оцінки є її орієнтація виключно на інформаційну базу Державної служби статистики України та Головного управління статистики в області – дані поточної статистики та систематичних вибірових обстежень. Виходячи з аналізу оцінки економічної самодостатності регіонів України, найбільш обґрунтованою видається ієрархічна схема. Верхній щабель – це узагальнюючий інтегральний індекс економічної самодостатності регіону; другий – групові інтегральні індекси шістьох аспектів внутрішнього потенціалу регіону та ефективності його використання, а саме: рівень потенційних можливостей регіону; рівень розвитку бюджетоутворюючих видів економічної діяльності у регіоні; рівень розвитку регіональних ринків; рівень розвитку інфраструктури регіону; рівень мотивації до продуктивної трудової діяльності в регіоні; рівень розвитку інституціонального середовища; третій – часткові інтегральні індекси, що характеризують його певні аспекти. Отже, узагальнюючий інтегральний індекс економічної самодостатності регіону, розрахований за вищенаведеною схемою, сприяє обґрунтуванню рішень щодо визначення рівня економічної самодостатності регіону та його місця серед інших регіонів України; дозволяє виявити незбалансовані процеси соціально-економічного розвитку, слабкі та сильні сторони складових економічної самодостатності, а також обґрунтовано запропонувати певну стратегію подальшого соціально-економічного розвитку регіону. Груповий інтегральний індекс потенційних можливостей регіону дозволить оцінити об'єктивно існуючу матеріальну та нематеріальну базу регіону, яка є необхідною, але недостатньою умовою досягнення економічної самодостатності регіону. Його доцільно розраховувати на базі часткових інтегральних індексів таких потенціалів, як: природно-ресурсний, економічний, науково-технічний, трудовий, туристичний, територіально-економічний, освітній, фінансовий, інформаційний, стан навколишнього природного середовища,

рівень природно-технічної безпеки. Груповий інтегральний індекс рівня розвитку бюджетоутворюючих видів економічної діяльності у регіоні дозволить ідентифікувати реальний рівень розвитку структуроутворюючих галузей економіки, в яких безпосередньо створюється додана вартість, а саме: промисловості, агросектору, будівництва, малого бізнесу та підприємництва. Груповий інтегральний індекс рівня розвитку регіональних ринків виступає індикатором ефективності та налагодженості регіональної соціо-економічної системи. Базовими даними для його розрахунку є сім часткових інтегральних індексів, а саме: розвитку споживчого та фінансового ринків, ринку праці та освітніх послуг, податкової системи в регіоні, інвестиційно-інноваційного розвитку, зовнішньо-економічної діяльності. Груповий інтегральний індекс рівня розвитку інфраструктури регіону виступає одним із визначальних факторів економічного розвитку, оскільки визначає швидкість та ступінь взаємодії факторів виробництва і визначається на базі часткових інтегральних індексів, що характеризують рівень розвитку соціальної, виробничої, ринкової та комунікаційної регіональної інфраструктури. Груповий інтегральний індекс рівня мотивації до продуктивної трудової діяльності в регіоні сприяє обґрунтуванню рішень щодо визначення рівня мотивації ЕАН до продуктивної праці регіону і його місця серед інших регіонів України, визначення пріоритетних напрямків розвитку його складових, а також гнучкого механізму захисту ЕАН в сучасних ринкових умовах, віддзеркалює налагодженість соціо-економічної системи з точки зору комфортності праці для населення. Базовими даними для його розрахунку є часткові інтегральні індекси забезпечення гідного доходу в регіоні, сприятливих і безпечних умов праці, збереження та розвитку людського капіталу. Груповий інтегральний індекс розвитку інституціонального середовища дозволяє оцінити результативність діяльності державних та регіональних інститутів та інституцій в регіоні.

Визначивши критерії інтегральної оцінки економічної самодостатності регіону, в подальших дослідженнях необхідно побудувати методику інтегральної оцінки рівня економічної самодостатності регіону та здійснити за її допомогою рейтингову оцінку.

Література

1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007р. [Електронний ресурс] // http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980
2. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій: Постанова КМУ № 650 від 09.06.2011р. [Електронний ресурс] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-п>
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова КМУ № 1001 від 21.07.2006р. [Електронний ресурс] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п>
4. Методика розрахунку Глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс] // http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
5. Уманець Т.В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика: Монографія /Т.В. Уманець. – Донецьк: „ВІК”, 2007. – 340 с.